

Zəngəzur dəhlizi XXI əsrin yoluna çevrilir

Hazırda beynəlxalq aləmin diqqət mərkəzində olan Zəngəzur dəhlizinin 35 illik fasilədən sonra yenidən açılması mövzusu təkcə Azərbaycan və ətraf dövlətlər üçün deyil, Avrasiyanın qərb və şərq ölkələri, bütövlükdə, dünya birliyi üçün siyasi-diplomatik önəm daşıyır. Bu polad və şose magistraları Çindən başlayıb Mərkəzi Asiya və Xəzər dənizindən keçib, Azərbaycan və Ermənistan əraziləri ilə Türkiyəni Avropa ilə birləşdirəcək ən qısa və səmərəli Şərq–Qərb global nəqliyyat zəncirində illər boyu pas atmış, Cənubi Qafqazda sülh prosesi çərçivəsində qıfılı açılmaqda olan həlqdədir.

Bu dəhliz kifayət qədər böyük iqtisadi potensialı və təbii resursları olan regionları bir-biri ilə birləşdirəcək. Dəhliz Azərbaycanın əsas ərazisi ilə onun ayrılmaz tərkib hissəsi Naxçıvanı logistik müstəvidə birləşdirəcək, ölkəmizin Türkiyə ilə əlaqələrinə birbaşa qapı açacaq, regionun dünya üçün geoiqtisadi əhəmiyyətini daha da artıracaq. Mərkəzi Asiyanın Türk dövlətlərini və Azərbaycanı uzun illərdən sonra quru yolla strateji və iqtisadi baxımdan Türkiyə ilə əlaqələndirəcək bu dəhliz birlik daxilində iqtisadi-ticarət əməkdaşlığına geniş meydan açacaq. Başibələli Zəngəzur yolu, nəhayət, Çindən başlayıb Böyük Britaniyaya, Pekindən başlayıb Londona kimi nəhəng ərazidə onlarla dövlət arasında ticarət əlaqələrinin genişləndirilməsinə önəmli töhfə verəcək.

Bu gün dünya ticarətinin, təxminən, 80 faizi su nəqliyyatı ilə daşınır. Çindən Avropaya daşınan yüklər okeanlar vasitəsilə 2 aya, Transsibir marşrutu ilə 1 aya, 2017-ci ildə istifadəyə verilmiş Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolunun şərq və qərb istiqamətlərində yaratdığı Orta Dəhliz (bəzən Trans-Xəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Dəhlizi də deyilir) ilə isə 12–14 günə ünvanına çatdırılır.

Ulu öndər Heydər Əliyevin Zəngəzurdan keçən dəmir yolu magistralına paralel, bölgənin içəri hissəsindən keçən avtomobil yolunun bu dəhlizin önəmini artıracağını nəzərə alaraq sovet rəhbərliyində olarkən önəmli layihənin icrasına nail olmuşdu. O zaman inşasına başlanılan, Meğridən keçməsi planlaşdırılan Bakı – Naxçıvan avtomobil yolu Nüvədi kəndinə kimi (434 km) çəkilməmişdi. Layihə erməni millətçilərinin ciddi narazılığı ilə qarşılanıb, Qarabağ münaqişəsi başlananda dayandırılmışdı. Zəman bu gün həmin yolun strateji önəmini yenidən gündəmə gətirib.

2 il əvvəl “Zəngəzur dəhlizi strateji layihədir” deyən Prezident İlham Əliyev bu bəyanatı ilə dünyaya gerçəyi anlamaq üçün zəruri və təsirli mesaj vermişdi. Azərbaycan lideri vurğulamışdı ki, Zəngəzur dəhlizinin reallaşması tarixi hökmdür: “Ona görə mən dedim ki, Ermənistan istəsə də, istəməsə də bu, reallaşacaq. Yəni bunu Ermənistanda yenə növbəti təhdid kimi qəbul edirlər, halbuki belə fikrim yox idi. Sadəcə olaraq, bu, qaçılmazdır. Bu, gec-tez olacaq. Əlbəttə, biz istəyirik ki, tez olsun və daha tez olsun”.

Azərbaycandan keçən Orta Dəhliz layihəsi geostrateji reallıqlar baxımından Avropa ilə Asiya qitələrini birləşdirən ən qısa, təhlükəsiz, ucuz və rahat quru nəqliyyat marşrutudur. Dövlət başçısı İlham Əliyev Çinin “China Media Group” media korporasiyasına müsahibəsində Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu haqqında bildirib: “Biz həmin yolun təkmilləşdirilməsi işlərinə

artıq bir neçə ay bundan əvvəl başladığı və nəticədə, həmin marşrutla əvvəlcə nəzərdə tutulduğundan beş dəfə artıq yüklər daşına biləcək”.

Beləliklə, həmin yolun yükötürmə qabiliyyəti artıq 1 milyon tondan 5 milyon tona çatdırılıb. Bu, Çin və Orta Asiya dövlətləri məhsullarının Xəzər dənizi – Azərbaycan – Gürcüstan və Qara dəniz üzərindən Poti – Batumi limanları vasitəsilə, ya da Türkiyə ərazisindən Avropaya çatdırılması deməkdir. Zəngəzur dəhlizi açıldıqdan sonra Orta Dəhliz vasitəsi ilə Azərbaycandan daşınan yüklərin sürətlə artaraq, əvvəl ildə 15 milyon tona, gələcəkdə isə 25 milyon tona çatdırılacağı proqnozlaşdırılır.

Yüklər həm Azərbaycanın Ağbənd qəsəbəsindən İran İslam Respublikasına keçəcək dəmir yolu ilə (Araz dəhlizi), həm də Qərbi Zəngəzurun Meğri rayonu ərazisində bərpa ediləcək dəmir yolu (Tramp dəhlizi) ilə daşınacaq. Zəngəzur yolu Orta dəhliz layihəsinə yeni nəfəs verəcək. Məhz bu baxımdan həm ABŞ, həm də Avropa Orta dəhlizin ikinci qolu olan Zəngəzur marşrutunun açılmasında maraqlıdır. Zəngəzur dəhlizinin açılması həm də Qərbin Çin ilə əlaqələrinin inkişafına böyük töhfə verəcək.

Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası hökumətləri arasında 2022-ci il martın 11-də keçirilən İqtisadi, Ticarət və Humanitar sahələrdə əməkdaşlıq üzrə Dövlət Komissiyasının 15-ci iclasında iki ölkə arasında İran ərazisindən keçməklə Azərbaycanın Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonu ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında yeni kommunikasiya bağlantılarının yaradılması haqqında Anlaşma Memorandumu Naxçıvan ilə Bakı arasında Tramp dəhlizindən əlavə, birbaşa quru nəqliyyat yolu əlaqəsi də yaradacaq. Bu məqsədlə Araz çayı üzərində Ermənistanın dövlət sərhədinin 5 kilometrliyində Ağbənd piyada keçidi,

2 avtomobil və 2 dəmir yolu gündə 500 giriş və çıxış olmaqla, ən azı, 1000 yük ağır-tonlu maşını (ixrac, idxal və tranzit malları) qəbul edə biləcək.

Azərbaycanın inşa etdiyi Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonunu İranla birləşdirən Ağbənd körpülərində işlər yekunlaşmaq üzrədir. İran isə Ordubad rayonu ərazisində

Araz çayı üzərində körpülərin tikilməsini həyata keçirəcək.

Azərbaycan Zəngəzur dəhlizi layihəsi üzərində çox fəal çalışır. Bu dəhliz Qərbi Zəngəzur ərazisindən keçən, təxminən 174 kilometrə bərabər məsafədir. Azərbaycan ərazisində Horadizdən başlayaraq Ağbəndə kimi təxminən 110 kilometr qatar, 124 kilometr avtomobil yolu üzərində işlər artıq tamamlanır. Beləliklə, Azərbaycan ərazisindən təkcə Bakı-Tbilisi-Qars deyil, həm də daha çox yükdaşıma qabiliyyəti olan Zəngəzur dəhlizi istismara hazır olacaq.

Uzunluğu, təxminən 124 kilometr olan Horadiz-Cəbarayıl-Zəngilan-Ağbənd avtomobil yolu (Zəngəzur dəhlizinin bir hissəsi) ən iri infrastruktur layihələrindən hesab olunur. Həmin yol boyunca 29 avtomobil körpüsü, 8 yolötürücü, 92 yeraltı keçidin inşası, sel sularının ötürülməsini təmin etmək məqsədilə lahiyə üzrə 306 dairəvi boru və 120 düzbucaqlı su keçidlərinin inşası başa çatmaqdadır. Kommunikasiya xətləri üçün nəzərdə tutulan 60 ehtiyat keçidin böyük əksəriyyətinin inşası bitib, 6 keçidin tikintisi isə davam edir.

Qərbi Zəngəzurla sərhəd olan Ağbənd qəsəbəsindən Ordubad rayonunun sərhəddinə qədər Meğri rayonunun cənub hissəsindən Arazboyu keçməklə bu yolun uzunluğu 45 kilometrdir. Yəqin ki, Tramp dəhlizi tezliklə çəkilməyə başlayanda yeni tunellər, körpülər, yarılan təpələr bu yolu bir az qısaldacaq. Beləliklə, tarixən çıxır və dolaylıdan keçib Şərqdən Qərbə keçid yaranan, ötən əsrin ortalarında polad magistrala çevrilən Zəngəzur dəhlizi bərpa edilib müasirləşdirilməklə XXI əsrin dünya yoluna çevrilir.

(ardı var)

*İsmayıl ƏLİYEV,
Bakı Dövlət Universitetinin
kafedra müdiri, professor*